

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право
УДК 343

Коваль Марія Мирославівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Koval Mariia

*PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal Law and Procedure
Educational and Research Institute of Law, Psychology and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0003-1830-7003*

**СУЧАСНІ ПРЕВЕНТИВНІ СТРАТЕГІЇ СПРЯМОВАНІ НА
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННИХ ДІЙ
MODERN PREVENTIVE STRATEGIES ARE AIMED AT
PREVENTING CRIMINAL ACTS**

***Анотація.** В останні десятиліття не тільки інститут покарання зазнав суттєвих трансформацій, перетворившись із засобу реагування на кримінальні правопорушення на превентивний механізм. Крім покарання, система кримінальної юстиції використовує і широкий арсенал інших примусових заходів, основним завданням яких є превенція. Щоб відмежувати ці два різновиди примусу було запропоновано термін «превентивна юстиція» для позначення сукупності державних примусових механізмів, спрямованих на забезпечення антикримінальної безпеки.*

Необхідно зазначити, що ті проблеми, які розглядаються в рамках тематики «превентивної юстиції» не є новими, властивими для 21

століття. Необхідність запобігання кримінальних правопорушень, які вчиняються «звичними» або професійними правопорушниками, і ті складнощі, з якими система кримінальної юстиції стикається при вирішенні цього завдання, цікавили юристів і кримінологів і в XIX і в XX століттях. Однак відновлення інтересу до цієї проблематики пов'язане з трансформацією сучасного суспільства в «суспільство ризику», в якому сек'юритизація, виведення на перший план проблем ризику і безпеки досягає дедалі більших масштабів.

Останнім часом все більше зарубіжних учених-кримінологів - приходять до висновку про обмеженість можливостей офіційної системи боротьби зі злочинністю. І насамперед це було пов'язано з постійним зростанням витрат на ведення цієї боротьби. Ця обставина послужила поштовхом до вивчення та аналізу неофіційних заходів соціального контролю. Така діяльність відноситься до загальної категорії «запобігання злочинності», яка охоплює дуже широке коло можливих заходів.

Незважаючи на значний прогрес, досягнутий за останні десять років, державам доводиться стикатися з багатьма проблемами, що перешкоджають повному розкриттю потенціалу запобігання злочинності. В основному вони є наслідком невирішених етичних питань, складнощів реалізації та технічних труднощів в оцінці ефективності запобігання злочинності. Тому сучасні превентивні стратегії запобігання злочинності головним чином визнаються у розвинених країнах. Ймовірно, це положення зміниться внаслідок широкого поширення інформації про теорію та практику запобігання злочинності.

Ключові слова: запобігання, злочинність, превенція, стратегія.

Summary. *In recent decades, not only the institution of punishment has undergone significant transformations, turning from a means of responding to criminal offenses into a preventive mechanism. In addition to punishment, the*

criminal justice system uses a wide range of other coercive measures, the main objective of which is prevention. In order to distinguish between these two types of coercion, the term "preventive justice" was proposed to denote a set of state coercive mechanisms aimed at ensuring anti-criminal security.

It should be noted that the problems that are considered within the framework of "preventive justice" are not new, characteristic of the 21st century. The need to prevent criminal offenses committed by "habitual" or professional offenders and the difficulties that the criminal justice system faces in solving this problem were of interest to lawyers and criminologists in the XIX and XX centuries. However, the renewal of interest in this issue is associated with the transformation of modern society into a "risk society", in which securitization, bringing to the fore the problems of risk and security is becoming increasingly widespread.

Recently, more and more foreign criminologists have come to the conclusion about the limited capabilities of the official system of fighting crime. First of all, this was due to the constant increase in the cost of this struggle. This circumstance gave impetus to the study and analysis of informal social control measures. Such activities fall under the general category of "crime prevention", which covers a very wide range of possible measures.

Despite the significant progress made in the last ten years, states have to face many problems that impede the full potential of crime prevention. These are mainly the result of unresolved ethical issues, implementation difficulties and technical difficulties in evaluating the effectiveness of crime prevention. Therefore, modern preventive crime prevention strategies are mainly recognized in developed countries. This situation is likely to change as a result of the widespread dissemination of information about the theory and practice of crime prevention.

Key words: *prevention, crime, prevention, strategy.*

Постановка проблеми. Превентивні технології, реалізовані в сучасному суспільстві, часто пов'язані з серйозними обмеженнями прав і свобод громадян - як правопорушників, так і цілком безневинних. Очевидно, що, реалізуючи право громадянина на безпеку, на захист від злочинних посягань держава потрібно враховувати, що заходи по забезпечення безпеки можуть бути пов'язані з істотним утиском низки інших прав, гарантованих кожному індивіду міжнародно-правовими документами в області захисту прав людини і внутрішніми положеннями Конституції. У зв'язку з цим цікавим завданням для кримінолога стає аналіз різноманітних превентивних програм не тільки з точки зору їх потенціалу по запобіганню погроз безпеки і ефективності, але і з точки зору їх «тіньової» сторони, пов'язаної з втручанням держави в приватне життя, обмеженням прав і свобод громадян, надмірним застосуванням примусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даній проблематиці присвячено праці: В. М. Дрьомін [1], М.Г. Колодяжний [2], О. М. Литвинов [3], J. Waldron [4] Lambert R. [5], T. Martin [6] та інші.

Формулювання цілей статті. Розглянути сучасні превентивні стратегії спрямовані на запобігання злочинних дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з проблемних точок, в якій превентивні стратегії застосовуються з найбільшою частотою, є протидія терористичній загрозі. Незважаючи на те, що масштаби і наслідки сучасних терористичних актів не можуть не лякати, а необхідність попереджувальної діяльності як такої не ставиться під сумнів, конституціоналісти, фахівці в галузі кримінального права і кримінології закликають політиків виважено підходити до вибору заходів, які лягають в основу антитерористичної політики [4].

Найактуальнішою проблемою, на яку в останні роки звернено увагу практиків, є розробка і реалізація програм по протидії радикалізації молоді, її залучення до екстремістських та терористичних організацій.

Тривалий час в українському праві фактично не існувало такого терміну як «екстремізм». Чинні законодавчі акти також не містять офіційного визначення екстремізму. Водночас закон України «Про основи національної безпеки України» (ст.7), передбачає серед інших загроз національній безпеці України «можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та виявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань, національних меншин та релігійних громад».

Однак останнім часом деякі організації, діяльність яких носить екстремістський характер, активізували свою діяльність. Так, 21 квітня 2018 року членами радикально налаштованої організації «С14» був спалений ромський табір, розташований на Лисій горі у м. Києві. Цей випадок викликав значний резонанс серед громадськості. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 2 (38) 2018 102 Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини було направлено звернення до керівництва Національної поліції України з проханням перевірити правомірність дій представників організації «С14» та вжити заходів реагування. «С14» – це українська праворадикальна організація, що декларує прихильність до українського націоналізму [7]. Міжнародна правозахисна організація “Amnesty International” вимагає офіційної реакції української влади на події на Лисій горі у Києві в ніч з 20 на 21 квітня, а також ефективного розслідування нападу. На думку директора “Amnesty International” Оксани Покальчук, у майбутньому мішенню для таких нападів може стати будь-хто: роми, жінки, антикорупційні активісти, євреї, ЛГБТ, журналісти, митці, студенти письменники [8]. Міжнародна організація TRAC по виявленню і аналізу тероризму у 2015 році внесла українську націоналістичну організацію «С14» в список терористичних [9].

Разом з тим, слід зазначити, що кримінологічне осмислення цієї проблеми не євичерпним, незважаючи на наявні фундаментальні роботи з

аналізу феномена екстремізму, численні конференції, присвячені проблематиці радикалізації молоді. Крім нестачі емпіричних досліджень самого феномена радикалізації в вітчизняному контексті, слід відзначити, що в літературі практично не знаходить відображення як зарубіжний досвід осмислення феномена радикалізації, так і протидії радикалізації молоді. Разом з тим, зарубіжна література, присвячена аналізу екстремізму, радикалізації та програм, спрямованих на попередження цих феноменів, є більш чим [10; 11].

Однією з програм, яка мало знайома вітчизняним фахівцям, є стратегія Prevent, яка реалізується у Великій Британії з 2007 р., а в новому форматі, розробленому з урахуванням оцінок експертів, з 2011 р. заходи, які розвивають британську антитерористичну програму CONTEST. Prevent спрямована на протидію радикалізації громадян і зниження рівня терористичної загрози [12]. Змінами до закону «Про тероризм», прийнятих у Великобританії в 2006 р., було встановлена відповідальність за вчинення дій, спрямованих на заохочення тероризму або поширення публікацій, спрямованих на заохочення тероризму. Стратегія Prevent є додатковим інструментом, чинним поряд з кримінально-правовим механізмом, та покликана заповнити його неефективність – за 5 років після прийняття закону лише 3 людини були притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення цих діянь [12, с. 26]. Програма ставить мету протидія як насильницьким, так і ненасильницьким проявам екстремізму, будь-яким формам виправдання терористичної діяльності і розширенню кола осіб, прихильників терористам і терористичним ідеологіям.

Основними завданнями стратегії є попередження радикалізації з допомогою впливу на індивідів, які в силу певних життєвих проблем або подій здатні звернутися до насильства.

Об'єктом попереджувальної діяльності виступає потенційний терорист, тобто індивід, який зараз не є членом радикального угруповання.

Глобальною метою програми є не реакція на вже вчинений факт радикалізації, і не притягнення до відповідальності тих, хто заохочує тероризм, а зміна майбутнього - недопущення радикалізації в перспективі. Цитуючи результати наукових досліджень, Міністерство Внутрішніх Справ Великобританії звертає увагу, що радикалізація найчастіше відбувається серед мігрантів другого і третього поколінь. Тобто, відчуваючи очевидну дискримінацію і перебуваючи у вразливому положенні з точки зору соціально-економічного статусу, мігранти знаходять в ідеях терористів своєрідну систему цінностей, а терористичних організаціях – систему соціальної підтримки [12, с. 17].

Крім того, основною ідеєю стратегії є те, що найбільше схильними до радикалізації є ті спільноти, які не приймають участі у справах громадянського суспільства та не поділяють цінності британського товариства. Навпаки, почуття приналежності до суспільства і відчуття себе громадянами держави роблять спільноти більш стійкими до впливу терористичної ідеології [12, с. 27]. Таким чином, ключовим компонентом стратегії є достатньо традиційна (але не безперечна) ідея тому, що потенційна криміналізація (у даному випадку - радикалізація) є наслідком недостатньої соціалізації некорінних британців, не вкоріненості «британських цінностей» серед спільнот, які перебувають переважно мігрантами. У зв'язку з цим саме мігранти, особливо сповідуючи іслам, стали тією групою, на яку програма запропонувала звернути пильна увага.

Для визначення кола осіб, які перебувають у зоні ризику радикалізації, стратегією Prevent пропонується використовувати низку критеріїв. Обставинами, що вказують на те, що індивіда можна віднести до групи ризику, є вираз їм підтримки насильства і тероризму, зберігання екстремістських матеріалів та матеріалів про використання зброї та вибухових пристроїв, про військову підготовку, спроби отримання доступу до розміщення контенту на екстремістські веб-сайти. Увага також має бути

звернена на тих, хто заявляє про членство в екстремістських організаціях, про проходження тренінгів у таборах терористів, про участь у військовій або насильницькій діяльності рядах екстремістського формування [12, с. 57].

Один з ключових аспектів, на котрий слід звернути увага - те, що Prevent не є програмою, виконання якої покладено на правоохоронні органи. В описі програми спеціально наголошується, що вона не повинна бути зведена лише до правоохоронної діяльності. Навпаки, вона не тільки припускає взаємодія між поліцією і різними представниками місцевих спільнот, але і розглядає налагодження такого взаємодії в якості однієї з своїх цілей. Для реалізації програми передбачається створення нових мережевих структур і партнерств, включають в себе установи системи кримінальної юстиції, освіти та охорони здоров'я, релігійні та благодійні організації. Окремим напрямом стратегії є взаємодія з мережевими платформами (такими, як Facebook) і протидія радикалізації, що здійснюється в інтернеті. При цьому центральний уряд наполягає на тому, що саме влади на місцях і місцеві спільноти повинні визначати конкретні способи реалізації програми на місцях, оскільки тільки вони мають необхідне знання і розуміння контексту в конкретних регіонах. Фінансування програми виходить із центру, але рішення про те, як саме будуть розподілятися засоби, повинні приймати місцеві органи влади [12, с.39]. Визначення кола осіб, схильних ризику радикалізації, також повинно здійснюватися не тільки представниками спецслужб, а також соціальними працівниками, співробітниками молодіжних організацій, членами житлових організацій і груп волонтерів [12, с. 57].

Водночас взаємодія поліції та громадянського суспільства в рамках реалізації програми та налагодження між ними довірчих відносин ускладнюється тим, що поліція зацікавлена в отриманні конфіденційної інформації про осіб, схильних до ризику радикалізації. І в ряді випадків, ті особи, з якими одні підрозділи поліції будують роботу щодо встановлення

довірчих відносин, одночасно знаходяться в оперативній розробці у інших підрозділів поліції [13]. Крім того, часто ті поліцейські, завданням яких є реалізація Prevent в минулому займалися оперативною роботою, впроваджувалися в терористичні організації, в зв'язку з чим виникає питання наскільки звичні їм заходи роботи використовуються (і повинні чи використовуватись?) для реалізації запобіжної програми [5].

Так, Спалек Б., О'Роу М. висловлюють думку, що навіть в процесі вивчення вченими контртерористичної діяльності, що здійснюється у рамках співробітництва поліції і місцевих спільнот, виникає маса етичних питань [14].

Реалізації стратегії Prevent викликала достатньо серйозну критику зі сторони академічної спільноти, правозахисних організацій і більше широкої публіки. Стратегію звинувачували в тому, що вона спрямована на організацію стеження за мусульманськими спільнотами, а також націлена на зміну їх системи цінностей [15]. Інші дослідники звертали особливу увагу на те, що теоретичні основи стратегії лежать у галузі досить традиційних досліджень про психологічні схильності до радикалізації, які легітимізують дуже серйозне втручання в життя представників мусульманських громад, особливо молоді, представляючи цю групу в якості громадської погрози [16].

Т. Мартін звертає увагу на те, що стратегія Prevent, яку уряд описує як нейтральну, технічну, управлінську, є глибоко політичною - вона відіграє важливу роль в нормалізації і реконструкції певного образу того, що повинно складати основу британських цінностей та способу життя [6].

П. Ремзі вказує, що попри те, що в основу стратегії Prevent закладено прагнення зробити публічні простори (школу, церкву, місцеві клуби) безпечнішими, насправді вона підриває почуття безпеки відвідувачів цих місць, оскільки вони одночасно є і суб'єктами, чию безпеку держава захищає та об'єктами, від яких захищають інших. Таке протиріччя підводить до

підриву довіри між членами місцевих спільнот, учнями і вчителями, священиками і парафіянами, створює почуття відчуженості і, в результаті, призводить до контпродуктивного результату [17].

Крім того, як ми вказували раніше, для сучасних превентивних стратегій характерно те, що вони спрямовані на запобігання злочинних дій і актів тероризму в майбутньому шляхом впливу на фактори, які в причинно-наслідковому ланцюзі достатньо далеко стоять від безпосередньої підготовки і виконання терористичного акту, якщо і взагалі є ланками цього ланцюга. На думку розробників програми Prevent, недопущення радикалізації громадян, здатні запобігти майбутні події. У зв'язку з цим виникає питання, наскільки експерти і політики здатні передбачати, які фактори вплинуть на розвиток подій і призведуть до катастрофічних наслідків.

Т. Мартін стверджує, що стосовно питання про пізнання майбутнього можна виділити два епістемологічні підходи: згідно з першим, майбутнє в принципі передбачувано, тобто, ризики і погрози можуть бути об'єктивно підраховані, якщо дослідник буде озброєний вірним методом і отримає доступ до потрібним даним; згідно другим, майбутнє в принципі непізнано, ми лише можемо припускати, що якісь катастрофічні події відбуватимуться, але не можемо в точності їх передбачити [6]. Ми не можемо бути впевнені ні в тому, що саме станеться, ні коли це щось станеться, ні станеться чи воно в принципі. Як вважають кримінологи, саме цей другий підхід і лягає в основу програм попередження злочинів, причому як тих, ефект від яких справді може бути катастрофічним (терористичні акти), так і тих, від яких набагато менше [17; 18].

Висновок. Очевидно, що в такій ситуації питання про необхідність поваги до прав та свобод людини в процесі здійснення попереджувальної діяльності стає ще більше гостро. Звісно ж, що при розробці і вдосконалення заходів, спрямованих на недопущення екстремізму в молодіжному

середовищі, необхідно, при безумовному обліку вітчизняного контексту, звертати увага на теоретичну дискусію ввідношенні цього питання, яка розвертається на сторінках ведучих зарубіжних юридичних і кримінологічних журналів.

Література

1. Дрьомін В. М. Еволюція покарань в контексті превентивних можливостей: від позбавлення волі до пробації. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін. Одеса : Юрид. літ., 2007. №32. С. 265–271.
2. Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні : монографія. Харків : Право, 2018. 228 с.
3. Литвинов О. М. Стратегія протидії злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. №1. С. 377–387. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_22.pdf
4. Waldron J. Security and liberty: The image of balance. *Journal of Political Philosophy*. 2003. №. 11(2). P. 191-210.
5. Lambert R. Researching counterterrorism: a personal perspective from a former undercover police officer. *Critical Studies on Terrorism*. 2014. Vol. 7. №. 1. P. 165-181.
6. Martin T. Governing an unknowable future: The politics of Britain's Prevent policy. *Critical Studies on Terrorism*. 2014. Vol. 7. №. 1. P. 63
7. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/24418-ju-upovnovazhenij-zvernulasya-do-kerivnitstva-natsionalnoii-politsiii-sch/>.
8. Офіційний сайт міжнародної правозахисної організації "Amnesty International". URL: <http://amnesty.org.ua/nws/amnesty-international-vimagaye-rozsliduvati-pogrom-taboru-romiv-na-lisijgori-u-kiyevi/>.

9. Офіційний сайт міжнародної організації TRAC. URL: <https://www.trackingterrorism.org/group/c14-aka-sich-ukraine>.
10. Schmid A. P. Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. ICCT Research Paper. 2013. 97 p.
11. Schmid A. P., Price E. Selected literature on radicalization and de-radicalization of terrorists : Monographs, edited volumes, grey literature and prime articles published since the 1960s. Crime, Law and Social Change. 2011. № 55 (4). P. 337-348.
12. Home Office. Prevent Strategy. 2011. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97976/prevent-strategy-review.pdf
13. Ashworth A., Zedner L. Preventive justice. OUP Oxford, 2014. P. 191.
14. Spalek B., O'Rawe M. Researching counterterrorism: a critical perspective from the field in the light of allegations and findings of covert activities by undercover police officers. Critical studies on terrorism. 2014. №. 1. P. 150-164.
15. Thomas P. Failed and friendless: the UK's 'Preventing Violent Extremism' programme. The British Journal of Politics & International Relations. 2010. №. 12(3). P. 442.
16. Coppock V., McGovern M. 'Dangerous Minds'? Deconstructing Counter-Terrorism Discourse, Radicalisation and the 'Psychological Vulnerability' of Muslim Children and Young People in Britain. URL: <https://research.edgehill.ac.uk/ws/portalfiles/portal/20177699/Dangerous+Minds.pdf>
17. Crawford, A. Regulating civility, governing security and policing (dis)order under conditions of uncertainty. Blad J., Hildebrandt M., Rozemond K., Schuilenburg M., Calstar P.V. (eds.) Governing Security Under the Rule of Law? Eleven International Publishing, 2011. P. 27.

18. McCulloch J., Pickering S. Pre-Crime and Counter-Terrorism Imagining Future Crime in the 'War on Terror'. *The British Journal of Criminology*. 2009. Vol. 49. №. 5. P. 628-645.

References

1. Dromin V. M. (2007). Evoliutsiia pokaran v konteksti preventyvnykh mozhlyvostei: vid pozbavleniia voli do probatsii. [The evolution of punishments in the context of preventive possibilities: from deprivation of liberty to probation] *Aktualni problemy derzhavy i prava : zb. nauk. pr. / redkol. : S. V. Kivalov (holov. red.) ta in. Odesa : Yuryd. lit. №32. [in Ukrainian]*.
2. Kolodiazhnyi M. H. (2018). Stratehiia zmeshennia mozhlyvostei uchynennia zlochyniv: zarubizhni realii, perspektyvy zaprovadzhennia v Ukraini [Strategy for reducing opportunities to commit crimes: foreign realities, prospects for implementation in Ukraine] : monohrafiia. Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian].
3. Lytvynov O. M. (2013). Stratehiia protydii zlochynnosti [Crime prevention strategy]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy. №1. [in Ukrainian]*.
4. Waldron J. Security and liberty: The image of balance. *Journal of Political Philosophy*. 2003. №. 11(2). P. 191-210.
5. Lambert R. Researching counterterrorism: a personal perspective from a former undercover police officer. *Critical Studies on Terrorism*. 2014. Vol. 7. №. 1. P. 165-181.
6. Martin T. Governing an unknowable future: The politics of Britain's Prevent policy. *Critical Studies on Terrorism*. 2014. Vol. 7. №. 1. P. 63
7. Ofitsiinyi sait Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/24418-ju-upovnovazhenij-zvernulasya-do-kerivnitstva-natsionalnoii-politsiii-sch/>

- [in Ukrainian].
8. Ofitsiyni sait mizhnarodnoi pravozakhysnoi orhanizatsii "Amnesty International". URL: <http://amnesty.org.ua/nws/amnesty-international-vimagaye-rozsliduvati-pogrom-taboru-romiv-na-lisijgori-u-kiyevi/> [in Ukrainian].
 9. Ofitsiyni sait mizhnarodnoi orhanizatsii TRAC. URL: <https://www.trackingterrorism.org/group/c14-aka-sich-ukraine> [in Ukrainian].
 10. Schmid A. P. Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. ICCT Research Paper. 2013. 97 p.
 11. Schmid A. P., Price E. Selected literature on radicalization and de-radicalization of terrorists : Monographs, edited volumes, grey literature and prime articles published since the 1960s. *Crime, Law and Social Change*. 2011. №55 (4). P. 337-348.
 12. Home Office. Prevent Strategy. 2011. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97976/prevent-strategy-review.pdf
 13. Ashworth A., Zedner L. Preventive justice. OUP Oxford, 2014. P. 191.
 14. Spalek B., O'Rawe M. Researching counterterrorism: a critical perspective from the field in the light of allegations and findings of covert activities by undercover police officers. *Critical studies on terrorism*. 2014. №. 1. P. 150-164.
 15. Thomas P. Failed and friendless: the UK's 'Preventing Violent Extremism' programme. *The British Journal of Politics & International Relations*. 2010. №. 12(3). P. 442.
 16. Coppock V., McGovern M. 'Dangerous Minds'? Deconstructing Counter-Terrorism Discourse, Radicalisation and the 'Psychological Vulnerability' of Muslim Children and Young People in Britain. URL:

<https://research.edgehill.ac.uk/ws/portalfiles/portal/20177699/Dangerous+Minds.pdf>

17. Crawford A. Regulating civility, governing security and policing (dis)order under conditions of uncertainty. Blad J., Hildebrandt M., Rozemond K., Schuilenburg M., Calstar P.V. (eds.) *Governing Security Under the Rule of Law?* Eleven International Publishing, 2011. P. 27.
18. McCulloch J., Pickering S. Pre-Crime and Counter-Terrorism Imagining Future Crime in the 'War on Terror'. *The British Journal of Criminology*. 2009. Vol. 49. №. 5. P. 628-645.